

Dziedzictwo medyczne pierwszego polskiego szpitala w Chicago

Słowa kluczowe: historia medycyny, eksponaty medyczne, Chicago, Stany Zjednoczone, szpital polski, Zgromadzenie Sióstr od Świętej Rodziny z Nazaretu, nazaretanki

Ślady dziedzictwa polskiej medycyny zobaczyć można praktycznie w każdym zakątku świata. Jednym z miejsc, które jest prawdziwą ostoją historii polskiej medycyny, są Stany Zjednoczone. Polska społeczność na tym terenie odnotowywana jest od początku XVII w. w Jamestown¹. Badając ślady przeszłości polskiej nauki na tym terenie, należy zwrócić się zwłaszcza w kierunku Chicago. Do Chicago Polacy dotarli stosunkowo później. Źródła historyczne wskazują na obecność polskiego środowiska lekarskiego w połowie XIX w., ale bardzo prawdopodobna jest ich wcześniejsza obecność². Wśród nazwisk ówczesnych lekarzy znaleźć można m.in. Jacoba Certa, który osiedlił się w mieście w 1852 r., czy Edwarda Hartwicha³. Lekarze byli bardzo pożądaną grupą zawodową z uwagi na rozwój przemysłowy Chicago i coraz większą liczbę polskich imigrantów. Stopniowo powstawały więc prywatne gabinety lekarskie. Bardzo szybko okazało się, że bra-

¹ M. Haiman, *Polish past in America 1608–1865*, Chicago 1991, s. 11.

² L. Pastusiak, *Chicago. Portret miasta*, Warszawa 1997, s. 176.

³ M. Haiman, *The Poles in Chicago*, [w:] tejsze, *Poles of Chicago 1837–1937. A history of one century of Polish contribution to the city of Chicago*, Chicago 1937, s. 2.

kuje placówki szpitalnej, w której pomoc medyczną mogliby otrzymać polscy pacjenci leczeni przez polskich lekarzy. Wspólnota tradycji, języka i religii stała się bardzo pożądana. W odpowiedzi na zapotrzebowanie pod koniec XIX w. powstał w Chicago pierwszy polski szpital. Dziś o jego dynamicznej historii można dowiedzieć się ze szpitalnego muzeum.

Polski szpital w Chicago

Początków pierwszego polskiego szpitala w Chicago należy szukać w 1875 r., gdy papież Pius IX zatwierdził nowe zgromadzenie zakonne – Sióstr Świętej Rodziny z Nazaretu, powszechnie zwanych później nazaretankami⁴. Założycielką zgromadzenia była błogosławiona siostra Maria Franciszka Siedliska. Dziesięć lat później została ona poproszona przez arcybiskupa Chicago Patricka Feehana o asystowanie w organizacji misji katolickich i szkół dla imigrantów w Stanach Zjednoczonych. W Chicago siostra Siedliska naocznie zobaczyła ogromny problem wynikający z braku polskiego szpitala. Miasto dysponowało w tym czasie 16 szpitalami przeznaczonymi dla pół miliona ludności. Wśród nich 11 było pod administracją kościelną, ale jedynie 4 były katolickie⁵. Polscy imigranci potrzebowali szpitala, w którym czuliby się jak w domu, otoczeni swoimi rodakami, gdzie mogliby się komunikować z lekarzami w swoim ojczystym języku⁶. Na ten cel w 1894 r. siostra Maria Siedliska, prowincjałka zakonu w Chicago – siostra Laretta Lubowidzka i inne nazaretanki otrzymały nieruchomość przy 258 West Division Street⁷. Lokalna prasa donosiła: „Solidny budynek z bezpretensjonalnym napisem nad drzwiami Szpital Polski”. Głównym organizatorem szpitala było Zgromadzenie Sióstr Świętej Rodziny z Nazaretu. Szpital posiadał 24 łóżka⁸. W dniu 6 maja 1894 r. przyjęto pierwszego pacjenta. Był nim Stanley Bober, sześćoletni chłopiec ze złamaną ręką i ranami na głowie⁹. Z czasem

⁴ Archiwum Zgromadzenia Św. Rodziny z Nazaretu, Des Plaines, USA [dalej zwane: AZRN], *A History of Saint Mary of Nazareth Hospital Center*, s. 1 (brak roku wydania i autora maszynopisu).

⁵ AZRN, R. Matthews, *Bicentennial history of Saint Mary of Nazareth Hospital Center*, s. 1.

⁶ Ch. Sanford, *A History of Healing, A future of care. Saint Mary of Nazareth Hospital Center: Celebrating a Century of Catholic Hospitality*, Flagstaff 1994, s. 31.

⁷ Archiwum Zgromadzenia Św. Rodziny z Nazaretu, Des Plaines, box M 4.1, R. Matthews, *Bicentennial History of Saint Mary of Nazareth Hospital Center*, s. 1.

⁸ Sister S. Louise, *Our Polish Heritage. Early years*, “Life at Saint Mary’s” 1982, vol. I, s. 2.

⁹ Ch. Sanford, dz. cyt., s. 38.

Fot. 1. Gmach drugiego Szpitala Nazaretanek w Chicago, 1925 r., w zbiorach Zgromadzenia Sióstr Św. Rodziny z Nazaretu, Des Plaines, USA

pierwotny budynek stał się zbyt mały. W 1901 r. rozpoczęto budowę nowego, 150-lóżkowego szpitala. Rok później nowy gmach oddano do użytku¹⁰. Od początku działalności instytucji w Radzie szpitalnej zasiadało wielu polskich lekarzy, m.in. dr Władysław Kuflewski – słynny chirurg, promotor polskiej nauki i kultury w Chicago, jak też prezydent rady Biblioteki Publicznej w Chicago¹¹. Wśród lekarzy pracujących w szpitalu byli też: dr M. Krupiński, L. Czaja, L. Kozakiewicz, M. Uznański, C. Przypyszny czy J. Zieliński¹². Szpital zatrudniał wielu specjalistów z różnych dziedzin medycyny, takich jak: anestezjologia, laryngologia, neurologia, ortopedia, dermatologia, patologia, pediatria czy radiologia. Nowy gmach szpitala był imponujący. Posiadał 6 kondygnacji, na których znajdowały się sale operacyjne, sale dla cho-

¹⁰ *History of Medicine and History and Physicians and Surgeons of Chicago*, Chicago 1922, s. 296.

¹¹ *The Healing Touch. Jubilee memoir St. Mary of Nazareth Hospital*, Chicago 1944.

¹² *Thirty-First Annual Report of St. Mary of Nazareth Hospital and School for Nurses. From January 1, 1928 to January 1, 1930*, Chicago 1930, s. 15.

Fot. 2. Poczтівka przedstawiająca luksusową salę chorych w Szpitalu Nazaretanek w Chicago, 1925 r., w zbiorach Zgromadzenia Sióstr Św. Rodziny z Nazaretu, Des Plaines, USA

rych, laboratoria analityczne, jadalnie, apteka, gabinet rentgenowski, kuchnie, pralnie. Pacjenci mieli do dyspozycji zarówno sale wieloosobowe, jak i prywatne pokoje jednoosobowe o wysokim standardzie. Każda kondygnacja zaopatrzona była w obszerne tarasy służące do relaksu i kąpieli słonecznych. Budynek szpitala otaczał duży ogród przeznaczony zarówno dla pacjentów, jak i ich rodzin oraz pracowników szpitala. Przyjmowano wszystkich potrzebujących, z wyjątkiem osób chorych na gruźlicę i inne choroby zakaźne¹³. Szpital cieszył się dużym obłożeniem. W 1921 r. udzielono pomocy ponad 4900 pacjentom, z czego prawie 80% było pochodzenia polskiego. Oprócz funkcji klinicznej szpital był też centrum dydaktycznym. W 1900 r. przy szpitalu powołano Szkołę dla Pielęgniarek¹⁴. Podczas II wojny światowej poszerzono kształcenie, organizując Szkołę dla Techników Radiologii, a następnie w 1947 r. Szkołę Technik Medycznych.

¹³ History of Medicine, dz. cyt., s. 296.

¹⁴ Ch. Sanford, dz. cyt., s. 87.

Szpitalna rewolucja

Rozwijający się szpital po latach znów okazał się zbyt mały, aby sprostać zapotrzebowaniu ze strony środowiska polskiego. W latach 70. XX w. podjęto bardzo ważną i rewolucyjną decyzję o zburzeniu starego gmachu szpitala i budowie nowego. W miejscu dotychczasowego szpitala za 43 mln dolarów zbudowano nową placówkę, mieszczącą 490 łóżek na 16 piętrach¹⁵. Główną promotorką budowy oraz organizatorką leczenia była siostra Stella Louise Słomka – dziś 98-letnia nazaretanka, której rodzice przybyli do Chicago z okolic Krakowa. Nowoczesny szpital oficjalnie otwarto w 1975 r.¹⁶ Kompleks szpitalny Świętej Marii z Nazaretu od początku stanowił swoiste centrum polskiej medycyny klinicznej w Chicago, w którym pomoc znajdowali przede wszystkim polscy pacjenci, ale także polscy lekarze. Większość z przybywających do Chicago medyków swój pierwszy staż bądź rezydenturę na amerykańskiej ziemi odbywała właśnie u nazaretanek. Dziś w pierwszym polskim szpitalu w Chicago nie pracują już polscy lekarze, na skutek przemian etnicznych w okolicznych dzielnicach zmienili się również pacjenci. Zazwyczaj są to Meksykanie, Hindusi, natomiast trudno spotkać tu Polaków.

Fot. 3. Współczesny budynek szpitala Nazaretanek w Chicago, 1990 r., w zbiorach Zgromadzenia Sióstr Św. Rodziny z Nazaretu, Des Plaines, USA

¹⁵ *A History of Saint Mary of Nazareth Hospital Center*, dz. cyt., s. 6–7.

¹⁶ Tamże, s. 6.

Muzeum szpitala nazaretanek

Dziedzictwo polskiej historii i medycyny nadal jest obecne w szpitalu. W czerwcu 1985 r. na trzecim piętrze nowoczesnego gmachu szpitala uroczystie otwarto muzeum¹⁷. Okazją do jego powstania była setna rocznica założenia Zakonu Sióstr św. Rodziny z Nazaretu¹⁸. Ufundowane zostało przez szpitalną Radę Kobiet. Ekspozycja muzealna zajmuje powierzchnię holu na trzecim piętrze głównego budynku. W gablotach umieszczono szereg materiałów historycznych ukazujących historię szpitala od jego początków do lat 90. XX w. Duża część eksponatów, zwłaszcza tych najstarszych, ocalała dzięki Waynowi Hamiltonowi – pracownikowi szpitala nazaretanek, który przez lata gromadził szpitalne memorabilia. W pewnym momencie jego gabinet bardziej przypominał muzeum, na co zwróciła uwagę siostra Stella Louise Słomka i zaproponowała stworzenie szpitalnego muzeum¹⁹. Dyrektorem projektu była Phyllis Pavese, która wspólnie z kuratorem wystawy – Susan Phillips – przygotowała scenariusz i koncepcję muzeum, doprowadzając ją od projektu do realizacji. Szpital współpracował w tym zakresie ze szkołą działającą przy słynnym Instytucie Sztuki w Chicago²⁰. Kurator Susan Phillips ukończyła studia ze sztuk pięknych w wymienionej szkole.

Obecne zbiory można podzielić na dokumenty archiwalne, książki o historii szpitala wydawane przy okazji kolejnych jubileuszy, elementy dawnego wyposażenia szpitala, instrumentarium medyczne itp. Jednym z cenniejszych dokumentów jest zachowana jedna karta pierwszego spisu chorych z 1894 r. Zawiera ona nazwiska pacjentów, ich wiek, numer sali szpitalnej, adres zamieszkania oraz zawód. Jak można się spodziewać – wszystkie nazwiska są ewidentnie polskie.

Kolejne rocznice powołania zakonu nazaretanek lub szpitala były okazją do wydawania publikacji jubileuszowych. W muzealnych zbiorach znajduje się szereg monografii szpitala ukazujących jego historię, jak też prac poświęconych dziejom zakonu. Zachowało się parę egzemplarzy rocznych sprawozdań z działalności szpitala z lat 20. XX w. Bardzo dużo cennych informacji zawierają albumy absolwentek Szkoły Pielęgniarskiej działającej przy szpitalu od 1900 r. Każdy rocznik kończący szkołę pozostawiał w archiwum szpitalnym pamiątkowy

¹⁷ Ch. Sanford, dz. cyt., s. 126–127.

¹⁸ *Museum opens at St. Mary of Nazareth*, „Catholic Health World” 1985, vol. 1, no. 18.

¹⁹ Ch. Sanford, dz. cyt., s. 126.

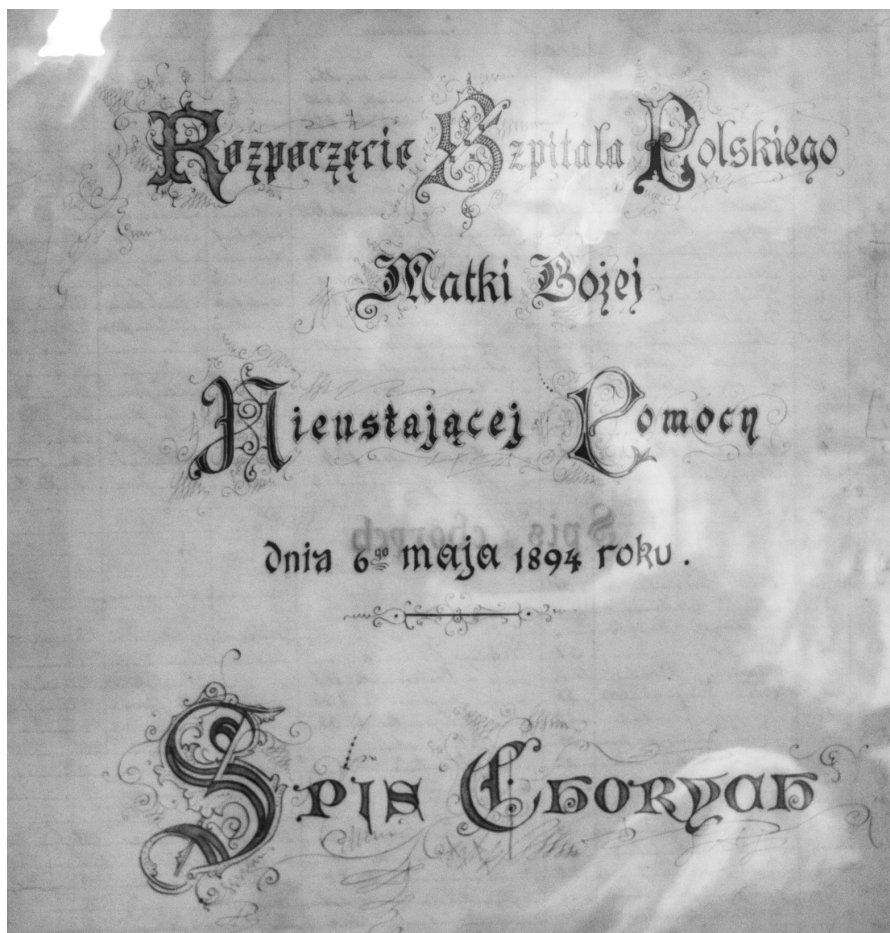
²⁰ *Creation of hospital museum announced*, „News Saint Mary of Nazareth Hospital Center” 1985, nr 8, s. 1.

Fot. 4. Muzeum w gmachu głównym szpitala Nazaretanek w Chicago, 2018 r. Fot. M. Grassmann

Fot. 5. Muzeum w gmachu głównym szpitala Nazaretanek w Chicago, 2018 r. Fot. M. Grassmann

Fot. 6. Karta pierwszego spisu chorych Szpitala Nazaretanek w Chicago, maj 1894 r., w zbiorach Muzeum Szpitala Św. Marii z Nazaretu w Chicago. Fot. Rafał Muskała

album ze zdjęciami każdej studentki wraz z imieniem i nazwiskiem. W zbiorach muzeum i archiwum szpitala zachowało się kilkanaście sztuk pamiątkowych publikacji, począwszy od 1906 r., a skończywszy na 1956 r. Oprócz Szkoły Pielęgniarskiej przy szpitalu działały też Szkoła Techników Radiologicznych oraz Anestezjologicznych. Po nich również pozostały wydawnictwa jubileuszowe.

Wśród muzealnych eksponatów dużą część stanowią elementy wyposażenia dawnego szpitala oraz instrumentarium medyczne. Podziwiać można historyczny fotel zabiegowy i szafkę szpitalną, należącą

Fot. 7. Album absolwentek Szkoły Pielęgniarskiej z 1939 r., ze zbiorów Muzeum Szpitala Św. Marii z Nazaretu w Chicago. Fot. Rafał Muskała

Fot. 8. Kamień węgielny z gmachu szpitala Nazaretanek w Chicago, 1902 r., w zbiorach Muzeum Szpitala św. Marii z Nazaretu. Fot. M. Grassmann

niegdyś do dr. Leona Kozakiewicza, położnika pracującego od lat 20. XX w. w szpitalu nazaretanek²¹. Zachował się kinkiet z drugiego gmachu szpitala oraz niemała kolekcja narzędzi chirurgicznych. Są również elementy wyposażenia dawnej apteki szpitalnej, takie jak: wagi, utensylia apteczne, spisy leków. Te eksponaty pochodzą z początku XX w., z drugiego gmachu szpitala. W związku z dużą liczbą porodów odbywających się w szpitalu zachowała się również kolekcja z oddziału położniczego, zawierająca m.in. buteleczki do karmienia niemowląt.

W zbiorach muzeum są także dwa kamienie węgielne. Jeden pochodzi z 1894 r. z pierwszego budynku szpitala, a drugi z 1901 r., czyli z kolejnego gmachu. Obok nich wyeksponowano również cegły pochodzące z rozbiórki drugiego szpitala. Uwagę zwiedzających muzeum niewątpliwie zwraca ogromny witraż przedstawiający Świętą Rodzinę z Nazaretu, który zachował się z wyposażenia kaplicy starego szpitala. Ciekawostką w zbiorach są lalki ubrane w habity siostr zakonnych oraz w stroje pielęgniarek. Stanowią one dowód na modyfikację strojów od końca XIX do XX w.

²¹ *Thirty First Annual Report of St. Mary of Nazareth Hospital and School for Nurses from January 1, 1928 to January 1, 1930, Chicago, s. 15.*

Bardzo cennym źródłem historycznym są zgromadzone fotografie. Część z nich przedstawia poszczególne gmachy szpitala w różnych przedziałach czasowych. Najwięcej materiałów ilustracyjnych odnosi się do drugiego gmachu szpitala z początku XX w. Jeden z darczyńców – Norm Millet, architekt z firmy Perkins & Will, przekazał do muzeum kolekcję pocztówek z lat 20. XX w. z widokami szpitala²². Duża część zdjęć w muzealnych gablotach ukazuje wyposażenie sal operacyjnych, pokoi pacjentów, pomieszczeń szpitalnych, personel oraz uczennice szkół działających przy szpitalu.

Wśród muzealnych zbiorów znajdują się pamiątki po wizycie kardynała Karola Wojtyły w 1976 r.²³ Przyszły papież Jan Paweł II odwiedził wówczas pierwszy polski szpital w Chicago, spotkał się z personelem medycznym, pacjentami. Z tego wydarzenia pozostały liczne fotografie, artykuły prasowe, pamiątki, które można oglądać w gablotach muzeum.

Archiwum szpitalne

Zbiory muzeum szpitala Nazaretanek są niewątpliwie unikalną kolekcją ukazującą polskie dziedzictwo medyczne i świadczą o bardzo dużym wkładzie ludności polskiej w budowę i rozwój Chicago. Dostęp do nich jest otwarty. Bariera może być jedynie brak informacji o takim zasobie w przewodnikach turystycznych, lokalnych mediach czy literaturze przedmiotu. To wiedza nabywana drogą przekazów ustnych ze strony polskiego środowiska lekarskiego. Natomiast nieliczne tylko osoby wiedzą i mają możliwość dostępu do archiwum szpitala. Materiały historyczne zgromadzone są w dwóch miejscach: w szpitalu w centrum Chicago oraz w siedzibie Zakonu Sióstr św. Rodziny z Nazaretu w Des Plaines pod Chicago. W archiwum szpitala zachowały się fragmentaryczne zbiory, głównie sprawozdania roczne, albumy absolwentów szkół działających przy szpitalu²⁴. Do niedawna było ich o wiele więcej. Szczegółowy inwentarz materiałów archiwalnych sporządził Joseph Zurawski z Chicago. Niestety, po latach, na skutek zmian prawnych szpitala, który został przejęty przez kolejne sieci medyczne, duża część archiwaliów zaginęła. Prawdopodobnie jest przechowywana w którymś z magazynów sieci „Presence”. Niestety, nikt

²² Ch. Sanford, s. 126–127.

²³ Tamże, s. 109.

²⁴ Autorka składa ogromne podziękowania za udostępnienie materiałów archiwalnych: pani Marii Roman – pracownikowi Szpitala Nazaretanek, siostrze Betty oraz Josephowi Zurawskiemu.

Fot. 9. Sala poświęcona założycielce zakonu nazaretanek – bł. Siostrze Franciszce Siedliskiej. Dom główny Zgromadzenia, Des Plaines, USA. Fot. Rafał Muskała

nie wie gdzie. Należy mieć świadomość, że przy braku personelu, który posługuje się językiem polskim, dokumenty archiwalne polskiego szpitala mogą zostać uznane za niepotrzebne, mało ważne i ostatecznie wyrzucone.

Zdecydowanie lepiej przedstawia się sytuacja w archiwum Zgromadzenia Nazaretanek w Des Plaines. Zachowano tutaj część archiwum szpitalnego, które podzielono w momencie przejęcia szpitala od sióstr nazaretanek przez sieć medyczną „Amita”, a następnie „Presence”. Wśród dokumentów znaleźć można maszynopisy o początkach szpitala, artykuły prasowe z poszczególnych lat jego działalności, sprawozdania roczne z lat 20. i 30. XX w., fotografie personelu szpitalnego, budynków szpitalnych, absolwentek szkół pielęgniarstwa, radiologicznej, gazety wydawane przez szpital. Wszystkie materiały są starannie usystematyzowane i przechowywane w odpowiednich archiwalnych pudłach. Opiekę nad nimi sprawuje siostra – archiwistka – Betty.

W budynku głównym Zgromadzenia oprócz archiwum zorganizowana jest również ekspozycja muzealna poświęcona historii nazaretanek. Główną część stanowią zbiory związane z założycielką Zgromadzenia – błogosławioną siostrą Marią Franciszką Siedliską. Wśród pa-

miątek jest wyposażenie jej pokoju, książki, habity, okulary, różańce, fotografie rodzinne z Polski. W kolejnym pomieszczeniu znajduje się ekspozycja ukazująca dzieje całego Zgromadzenia na świecie i współczesną działalność siostr nazaretanek.

Zakończenie

Dziedzictwo pierwszego szpitala w Chicago zachowało się przez ponad 120 lat. Paradoksem całej sytuacji jest fakt, że dziś szpital nie jest polski, nie pracują już tam polscy lekarze ani nie leczą się polscy pacjenci. Mimo to mamy nadal możliwość podziwiania szpitalnego muzeum, w którym duża część dokumentów jest w języku polskim. Dochodzi czasem do sytuacji, gdy archiwista nie jest pewien zawartości merytorycznej posiadanych dokumentów i aby je udostępnić na zewnątrz, musi najpierw znaleźć i zapytać się o to pracownika znającego język polski. Docelowo sytuacja może się pogorszyć, gdy nikomu z grona administracji szpitala nie będzie już zależeć na polskich dokumentach lub nie będą świadomi ich dużej wartości. Wówczas mogą one zostać zniszczone. Myślę, że warto rozważyć przejęcie archiwaliów przez Muzeum Polskie w Ameryce lub przez centralne archiwum chicagowskie czy Krajowe Muzeum Chirurgii, w którym zresztą polska medycyna miała mieć swoją salę²⁵. Ważne, aby zajął się nimi specjalista i odpowiednio je skategoryzował.

Zaś sam fakt istnienia muzeum ukazującego historię pierwszego polskiego szpitala w najbardziej polskim z amerykańskich miast zasługuje przede wszystkim na ogromny szacunek wobec jego organizatorów. My jako Polacy i Polonia amerykańska powinniśmy zaś zadbać o szerokie rozpropagowanie tej wartościowej idei i unikalnego miejsca, świadczącego o dorobku polskiej nauki na świecie.

Bibliografia

- Archiwum Zgromadzenia Św. Rodziny z Nazaretu, Des Plaines, USA, *A History of Saint Mary of Nazareth Hospital Center* (brak roku wydania i autora maszynopisu).
- Archiwum Zgromadzenia Św. Rodziny z Nazaretu, Des Plaines, USA, R. Matthews, *Biccentennial history of Saint Mary of Nazareth Hospital Center*.

²⁵ M. Kot, *Historia Związku Lekarzy Polskich w Chicago 1946–1996*, Chicago 1996, s. 50–51.

- Creation of hospital museum announced*, „News Saint Mary of Nazareth Hospital Center” 1985, nr 8, s. 1.
- Haiman M., *Polish past in America 1608–1865*, Chicago 1991.
- Haiman M., *The Poles in Chicago*, w: tejże, *Poles of Chicago 1837–1937. A history of one century of Polish contribution to the city of Chicago*, Chicago 1937.
- History of Medicine and History and Physicians and Surgeons of Chicago*, Chicago 1922.
- Kot M., *Historia Związku Lekarzy Polskich w Chicago 1946–1996*, Chicago 1996.
- Louise S., *Our Polish Heritage. Early years*, “Life at Saint Mary’s” 1982, vol. I.
- Museum opens at St. Mary of Nazareth*, „Catholic Health World” 1985, vol. 1, no. 18.
- Pastusiak L., *Chicago. Portret miasta*, Warszawa 1997.
- Sanford Ch., *A History of Healing, A future of care. Saint Mary of Nazareth Hospital Center: Celebrating a Century of Catholic Hospitality*, Flagstaff 1994.
- The Healing Touch. Jubilee memoir St. Mary of Nazareth Hospital*, Chicago 1944.
- Thirty First Annual Report of St. Mary of Nazareth Hospital and School for Nurses from January 1, 1928 to January 1, 1930*, Chicago.

Summary

Medical heritage of first Polish hospital in Chicago

Polish medical heritage exists in every corner of the world. It is popularized because of group of doctors, social workers and often religious nuns serving the needed. A great example of how to preserve the memory of Polish medicine is the first Polish hospital in Chicago, established in 1894 by the Congregation of the Sisters of the Holy Family of Nazareth. It was founded and run by Polish nuns for Polish doctors and patients. Its long history can be found in the museum organized in 1985 in the central part of the hospital.